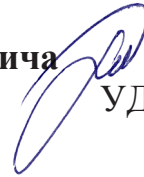

Міністерство освіти і науки України
Національний університет "Львівська політехніка"

Юрійчука Руслана Дмитровича

УДК:7.036.3(477-85)

**Принципи архітектури функціоналізму в місті Чернівці і їх розвиток в
сучасній Україні**

18.00.02 – архітектура будівель і споруд

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата архітектури

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Національному університеті "Львівська політехніка" Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: Доктор архітектури, професор
Проскуряков Віктор Іванович,
завідувач кафедри дизайну архітектурного середовища, Національний університет "Львівська політехніка", м. Львів, Міністерство освіти і науки України

Офіційні опоненти: Докторка архітектури, професорка
Ремізова Олена Ігорівна,
професорка кафедри основ архітектурного проєктування Харківського національного університету міського господарства ім. О.М. Бекетова, м. Харків, Міністерство освіти і науки України

Кандидатка архітектури, доцентка
Брідня Лариса Юрїївна,
доцентка кафедри архітектурного проєктування цивільних будівель і споруд Київського національного університету будівництва і архітектури, м. Київ, Міністерство освіти і науки України

Захист відбудеться 14 лютого 2025 р. о 11.00 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д.35.052.11 Національного університету "Львівська політехніка" (79013, м. Львів-13, вул. С. Бандери, 12, ауд. 226 головного корпусу).

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного університету "Львівська політехніка" за адресою 79013, Львів, вул. Професорська, 1.

Автореферат розісланий 13 січня 2025 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради, д. арх., доц.

Н.С. Соснова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Архітектурний досвід ХХ ст. засвідчив, що неймовірна заструктурованість типологічної палітри радянської архітектури, яку отримала у спадщину українська, а це 17 груп громадських будівель, 200 різних видів та 3000 типів, не враховує багатьох культурологічних, ментальних засад феномену національних архітектур. На початку ХХІ ст. в незалежній Україні у фундаментальних наукових працях багатьох українських архітекторів – вчених, зокрема В. Абизова, М. Бевза, Ю. Білоконя, В. Вадимова, В. Єжова, Л. Ковальського, В. Куцевича, В. Ніколаєнко, Л. Прибєги, В. Проскурякова, О. Слепцова, В. Тимохіна, В. Товбича, Б. Черкеса, В. Уреньова, В. Штолька, С. Шубович, В. Шулика, в наукових дослідженнях і прикладних експериментах, що проводять навчальні, науково-дослідні, громадські архітектурні заклади країни – Національний університет "Львівська політехніка", Київський національний університет будівництва і архітектури, Харківський національний університет будівництва і архітектури, Придніпровська державна академія будівництва і архітектури, Одеська державна академія будівництва і архітектури, Полтавський національний технічний університет ім. Кондратюка, Національна спілка архітекторів України, Українська Академія архітектури і ін. мають місце архітектурно-типологічні аспекти, що відображають реалії сьогодення. Але стверджувати, що наша національна архітектура забезпечена сучасними науково обґрунтованими проєктними пропозиціями громадських будівель в широкій жанровій архітектурній палітрі, і твориться повністю з урахуванням національного і європейського архітектурного досвіду як основи, з якої проросли в Україні і принципи архітектури, і принципи проєктування, ще не можна. Досвіду, основу якого сформувала діяльність не тільки окремих персоналій, проєктних організацій, архітектурних шкіл в межах сучасної України, а також тих творців, що діяли в регіонах, які тимчасово працювали в інших державах. Враховуючи це, для нашої науки важливим є проєктний досвід архітекторів доби функціоналізму в м. Чернівці, в результаті діяльності яких було збудовано більше ста різноманітних будівель – житлових, культурно-просвітницьких, промислових, лікувальних, переважна більшість з яких функціонують і зараз.

Тема дисертації пов'язана з науково-дослідним напрямом кафедри дизайну архітектурного середовища Інституту архітектури та дизайну "Генеза та розвиток дизайну архітектурного середовища".

Мета дослідження – визначити принципи формування архітектури функціоналізму в місті Чернівці та їх розвиток в сучасній Україні.

Завдання дослідження:

- дослідити явище архітектури функціоналізму;
- висвітлити результати діяльності творців архітектури доби функціоналізму в м. Чернівці та дослідити розвиток архітектури функціоналізму в м. Чернівці у порівнянні із європейським і світовим архітектурним досвідом;

- запропонувати типологічну класифікацію будівель функціоналізму в м. Чернівці та визначити напрямки архітектурної типології функціоналізму, розвиток яких є актуальним в умовах сучасної України;

- дослідити розвиток принципів функціоналістичної архітектури в сучасному українському проектуванні і будівництві;

- впровадити сучасні напрямки розвитку архітектурно-типологічного ряду будівель з урахуванням досвіду функціоналістичної архітектури на Буковині в прикладну проектну діяльність.

У зв'язку з тим, що після 1944 року були знищені або вивезені архіви про діяльність творців функціоналістичної архітектури, зникла більшість публікацій про їх досягнення, а також було зруйновано деякі їхні будівлі, важливим завданням було створення спеціальної джерелознавчої бази про творчу діяльність цих архітекторів.

Об'єктом діяльності є громадські, житлові та промислові будинки, які проектувалися і будувалися за доби функціоналізму в м. Чернівці, в контексті європейського і українського архітектурного процесу.

Предметом дослідження є розвиток принципів архітектури функціоналізму в м. Чернівці в сучасній Україні.

Метод дослідження передбачав аналіз матеріалів, пов'язаних з історією архітектури будівель і споруд; дослідження архівів та бібліотек в Україні (Національного університету "Львівська політехніка", Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника, Центрального державного історичного архіву України у м. Львові, м. Чернівці, м. Одесі; в Державній науковій архітектурно-будівельній бібліотеці імені В. Г. Заболотного), в Австрії (Технічного університету Відня, Віденського міського архіву); літературних джерел; консультації і анкетування практикуючих архітекторів України (у Львові, Чернівцях, Дніпропетровську, Одесі, Дрогобичі, Івано-Франківську, Полтаві, Луцьку, Рівному, Ужгороді); Польщі. Натурні обстеження функціональних будівель в Австрії (Відень, Грац, Баден); в Румунії (Сучава, Бухарест); у Словаччині (Братислава); в Польщі (Краків, Кельці); в Україні (Львів, Чернівці, Ужгород). Разом це більше 150 будівель. Навчальне, пошукове і реальне проектування.

Межами дослідження є архітектурно-стильова, архітектурно-просторова і функціонально-дійова організація будівель доби функціоналізму в Чернівцях у порівнянні з історичним і сучасним закордонним та українським досвідом.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що вперше визначено принципи архітектури функціоналізму в м. Чернівці, які є актуальними для розвитку архітектури сучасної України. В роботі доведено, що архітектори доби функціоналізму:

- проектували з урахуванням містобудівного контексту, природного та архітектурного довкілля;

- проектували від самого початку за критеріями функціональності;

- проектували свої будівлі з урахуванням європейських архітектурно-типологічних і стилістичних ідей назагал і, водночас, як оригінальні, унікальні архітектурні рішення.

До наукової новизни дослідження слід зарахувати вперше введеному в обіг автором джерельну базу, що висвітлює аспекти формування архітектурної спадщини Чернівців з наукових розвідок дослідників з Австрії, Німеччини, України, Румунії.

Головними джерелами інформації є виявлені автором дисертації публікації Б. Колоска, Р. Могитича, І. Коротун з питань містобудівної спадщини; публікації і дослідження В. Проскуракова, Ф. Був'є (Австрія), Ю. Ямаша в галузі театральної архітектури; публікації О. Ремешило-Рибчинської, С. Агне (Австрія), Т. Дугаєвої, І. Міщенко, С. Біленкової, які вивчали окремі аспекти архітектурно-стильових і культурно-мистецьких явищ Чернівців; праці Д. Редль (Німеччина), Л. Вандюк, М. Віорал-Чапки (Австрія), І. Сьомочкіна, що присвячені архітектурним впливам, архітектурним школам і окремим персоналіям, які брали участь в творенні архітектури австрійської доби.

Також до наукової новизни слід обов'язково долучити складену автором джерельну базу наукових розвідок функціоналістичної архітектури в Європі і Україні, і, зокрема, в м. Чернівці. До найпомітніших можна віднести дослідження і публікації С. Біленкової, Ю. Богданової, Ж. Комар, А. Карпов, І. Коротун, В. Проскуракова, Б. Черкеса, А. Щерского і ін.

Особливе місце в дисертації займає також "відкриття" автором для діячів в галузі архітектури України імен і доробку творців функціональної архітектури 30 років ХХ ст. в м. Чернівці, і серед них: Абрама Вебера, Артура Флемінгера, Германа Кагана, Хорія Крянга, Константина Селеджану, Константіна Драгу, Леона Сіліона, Константіна Нанеску і ін., загалом це 16 особистостей.

Практичне значення роботи полягає в пропозиції автором типів українських будівель з урахуванням розвитку принципів, апробованих архітекторами доби функціоналізму в м. Чернівці, які є актуальними для розвитку нашої національної архітектури. Результати роботи можуть бути використані для складання завдань на проєктування нових будівель регіону, завдань для діяльності науково-дослідних інституцій, для формування навчальних програм і курсів у архітектурних і споріднених навчальних закладах України. Вказані результати висувуються як предмет захисту.

Апробація результатів дисертації відбулася на щорічних сесіях Наукового товариства ім. Т. Шевченка у Львові в 2017, 2018 роках; на щорічних наукових конференціях кафедри дизайну архітектурного середовища Інституту архітектури та дизайну Національного університету "Львівська політехніка" в 2016–2018 роках; на міжнародній конференції, присвяченій 125 річниці з Дня народження Ф. Кізлера в Чернівецькому національному університеті ім. Юрія Федьковича м. Чернівці в 2015 році; на Miedzynarodowej konferencji naukowej dnia 3 marca 2017 roku w Politechnice Swietokrzyskiej w Kielcach; на міжнародній науковій конференції "Генеза та напрями розвитку майбутньої архітектури в Східній Європі", 28-29 листопада 2019 р. у Національному університеті "Львівська політехніка" у Львові; у науково-дослідницьких екскурсіях у 2016–2017 роках в м. Відень, Дрезден, Берлін; у міжнародних проєктних семінарах у Львові, Чернівцях.

Публікації. За темою дисертації автор опублікував 6 наукових статей 5 у фахових виданнях за вимогами ВАК України: 3 статті опубліковано у співавторстві, 3 – в одноосібному авторстві. 1 статтю опубліковано в закордонному фаховому періодичному виданні інших держав, що входить до наукометричних баз даних.

Особистий внесок здобувача. У публікації (1) автор сформулював висновки і узагальнив відомості про діяльність всесвітньовідомого архітектора Ф. Кізлера. У праці (3) автор провів натурні обміри і узагальнив архівні матеріали функціоналістичної архітектури у м. Чернівці на прикладі житла. В публікації (4) автор дослідив творчий доробок творців функціоналізму в Чернівцях – Х. Крянга, Л. Сіліона, К. Селеджану в порівнянні з будівлями архітекторів у Європі. У праці (6) автор зробив аналіз стильової палітри архітектури функціоналізму в Україні – у Львові, Харкові, Чернівцях.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається з: текстової частини, що включає термінологічний словник, вступ, чотири розділи, висновки до розділів та загальні висновки, викладені на 294 сторінках (в тому числі таблиці з ілюстраціями на 78 сторінках); списку використаних наукових і архівних джерел 211 позицій; 5 додатків на 65 сторінках (під 5 найменуваннями). Автор представив креслення громадських будівель і споруд, плани, розрізи, аксонометрії, авторські пошукові і конкурсні проекти; натурні обстеження – фотографії, малюнки, ескізи.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтована актуальність теми, висвітлений стан вивченості проблеми, сформульована мета, визначені завдання і методи дослідження, подана наукова новизна та практичне значення отриманих результатів. Висвітлені апробація та впровадження основних положень, узагальнені результати і висновки.

У **Розділі 1** дисертації "**Явище функціоналізму і методи його дослідження**", у параграфі 1.1 "Явище функціоналізму" подані результати дослідження архітектури і теоретичних праць, які доводять, що апологетами функціоналізму можна рахувати Вальтера Гропіуса, Луїса Саллівана – ідеолога "Чиказької школи", віденського архітектора Адольфа Лооса, фраза якого "Функція визначає форму" вплинула на світогляд відомих архітекторів ХХ ст.: Френка Ллойда Райта, Ле Корбюзьє, Вальтера Гропіуса, Людвіга Міс ван дер Роє.

У параграфі 1.2 "Аналіз літературних джерел за темою дисертації" висвітлено, що найважливішим вектором джерельної бази дисертації стали теоретичні і прикладні праці, що висвітлювались у дисертаціях, монографіях, енциклопедіях, наукових збірниках, статтях тощо.

Серед дисертацій найбільш глибокими і змістовними є докторські дисертації С. Смоленської, І. Коротун, В. Проскуракова, кандидатські С. Біленкової, О. Кордуняна, О. Проскуракова, в яких досліджена архітектура Чернівців, історичної, австрійської, міжвоєнної доби (ХХ ст.) і архітектура на межі ХХ–ХХІ століть.

А у параграфі 1.3 "Методики дослідження архітектури функціоналізму в місті Чернівці" була запропонована методика дослідження функціоналістичної архітектури в Чернівцях, що складається з п'яти етапів: I етап – постановка завдань; II етап – вивчення стану проблеми; III етап – опрацювання отриманої інформації; IV етап – формулювання загальних висновків; V етап – апробація загальних висновків в проектуванні.

У висновках до Розділу 1, автор відзначив, що функціоналістичну архітектуру в міжвоєнний період, назвали "чесною", через намагання архітекторів правдиво виявляти функцію і конструкції в образі будівлі. Аналіз джерел за темою дисертації дозволив автору висвітлити ті питання, що залишилися поза увагою науковців в попередніх розвідках – головними з яких є: "Явище функціоналізму", "Комплексний огляд діяльності творців функціоналізму в м. Чернівці", "Порівняльний аналіз творчого доробку функціоналізму в Чернівцях з європейським і світовим архітектурним досвідом" тощо.

У Розділі 2 "Місце архітектурної спадщини функціоналізму в архітектурному проектуванні і будівництві ХХ століття в місті Чернівці" в параграфі 2.1 "Історія формування архітектурної спадщини функціоналізму в м. Чернівці" автор запропонував розглянути в контексті цілого історичного періоду формування архітектурної спадщини в м. Чернівці, який поділив на наступні часові, архітектурні і творчі відрізки.

Перший – від часів, коли на території майбутнього міста (10-13 тис. років тому) постали городища, відкриті поселення, могильники і до часів трипільської археологічної культури, коли в цій місцевості постали щонайменше 18 поселень.

Другий. XII–XIII ст., який вчені-дослідники відносять до епохи Київської Русі (Ленковецьке городище) і до пізньосередньовічних феодальних традицій містобудування.

Третій. XIV–XVII ст., коли формується планувальна основа міста, що стане опорою творення архітектурних рішень в майбутньому.

Четвертий. Кінець XVIII–початок XIX століття, коли на попередній планувальній основі реалізувалися архітектурно-містобудівні ідеї епохи класицизму, історизму і раннього модерну.

П'ятий. Від першої половини і до кінця XIX ст., коли в Чернівцях настав час "неоренесансу", "необароко", "неоготики".

Шостий. Межа XIX–XX століть та перші десятиліття ХХ ст., що в архітектурі ознаменувалися становленням та утвердженням стилю, який мав різні назви – "Art Nouveau", "Сецесія", "Югендстиль" і ін.

До найважливіших досягнень модерну в Чернівцях слід віднести: розвиток напрямків нових методів творення об'ємно-просторової композиції; пошуків варіантів стилю з національними рисами; вплив і розвиток "батька" австрійської елітарної архітектури Отто Вагнера і його школи.

Сьомий. 20–30 рр. ХХ століття, коли в архітектурному середовищі австрійської доби було збудовано багато будинків (функціоналістичних)

румунського періоду. Ця архітектура в місті ще малодосліджена, а її принципи творення могли б збагатити жанрову палітру сучасних архітекторів.

Восьмий період. Це час повоєнного будівництва, творення архітектури від 1950–1960 років і до часів незалежності. Це час включення в адміністративні межі Чернівців населених пунктів Ленківці, Рогізне і ін. Будівництва мікрорайонів-спальників, перепрофілювання промислових об'єктів тощо.

Дев'ятий відрізок – це розвиток архітектури міста в роки незалежної України. Це час, головним завданням якого є не тільки збереження пам'яток історії, культури і архітектури, що має принести подальший розквіт міста тепер і в майбутньому. І, зокрема, розвиток архітектурних ідей – особливо тих, що несуть в собі ознаки загальноєвропейського елітного явища, до якого безперечно можна зарахувати архітектуру доби функціоналізму.

Параграф 2.2 присвячений огляду результатів діяльності творців функціоналізму в м. Чернівці. Узагальнюючи результати їх діяльності в м. Чернівці можна стверджувати наступне. Раціоналістичний (розумний) напрямок розвитку румунської архітектури уможливив надшвидкими темпами розбудувати країну. В Чернівцях активно підхопити і реалізувати ідеї цього напрямку, запросивши ведучих архітекторів зі столиці. Серед них: Х. Крянга, А. Вебер, А. Флемінгер, Г. Каган, К. Селеджану, К. Драгу, Л. Сіліон, К. Нанеску для проектування громадських будівель. А також місцевих – А. Аппенцелле, І. Калленберга і ін., що проектували переважно житло. Тому владам міста в коротких термінах вдалося підняти статус міста засобами архітектури.

В параграфі 2.3 "Порівняльний аналіз творчого доробку функціоналізму в м. Чернівці із європейським і світовим архітектурним досвідом" автор порівнює доробок творців функціоналізму в м. Чернівці з європейським і світовим архітектурним досвідом, в якому можна стверджувати наступне. В будівлях міської тканини присутні і переважають приклади втілення передових ідей архітектури першої половини ХХ ст., які є ніяк не нижчими за якість творців з Франції, Італії, Нідерландів, Німеччини, Австрії. Тобто в тих країнах, які стали першими, де зародилась і досягла висот функціоналістична архітектура.

Досліджуючи архітектуру будівель і споруд, спроектованих і збудованих в стилі функціоналізму в межах сучасної України на територіях, які в міжвоєнний період входили до наступних держав – Речі Посполитої Польщі, Чехословаччини, СРСР і Румунії, були визначені міста-центри архітектури функціоналізму в Україні – Ужгород, Львів, Харків, Чернівці.

Параграф 2.4 "Аналіз архітектури будівель і споруд, спроектованих і збудованих в стилі функціоналізму в Україні" було визначено міста, в яких творили архітектори, що представляли ведучі архітектурні школи Європи: Адольф Лібшер (Ужгород); Тадеуш Обмінський, Альфред Каменобродський, Юзеф Авін, Вітольд Мінкевич (Львів); Сергій Серафімов, Самуїл Кравець, Марк Фельгер, Миколай Мілютін (Харків); Хорія Крянга, Константин Драгу, Константин Селеджану, Леон Сіліон і ін. (Чернівці). Проекти і збудовані об'єкти яких, а це – будинок Палацу румунської культури, аеропорт, Палац соціального страхування і ін. в Чернівцях; новий житловий район "Малий Ґалагов" і ін. в Ужгороді; аеропорт, лікарня соціального страхування,

комплекси пенсійних закладів, житлові колонії у Львові та комплекс об'єктів "Держпрому" у Харкові мають близькі стильові, архітектурно-естетичні, функціонально-дійові рішення, принципи творення яких можна впроваджувати і зараз, на потребу сучасної України.

У висновках до Розділу 2 автор зазначив, що результати діяльності творців функціоналістичної архітектури в м. Чернівці доводять, що їх ідеї відповідають рівню творців з країн Європи і Світу, принципи творення яких можна розвивати і впроваджувати на потреби сучасної України і зараз.

Розділ 3 "Принципи архітектурної типології будівель і споруд функціоналізму в м. Чернівці" сформований з 3-ох параграфів і висновку. В параграфі 3.1 "Закономірність дослідження типології архітектури функціоналізму в Україні як каталізатора творення архітектурних стилів тепер і в майбутньому" автор наголошує, що питання стильового різноманіття є найцікавішим при дослідженні архітектури ХХ ст. і зокрема міжвоєнного модернізму.

Традиціоналізм, авангард, історизм, модернізм, націоналізм, інтернаціоналізм, локальний та світовий контекст – усе це є назвою відмінностей процесів, що відбувалися у ХІХ та ХХ століттях.

На багато питань стильового різноманіття ще необхідно шукати відповіді, та слід шукати більш конкретні та тонкі стилістичні відмінності, що визначають поняття "модернізм" та "інтернаціональний стиль".

В параграфі 3.2 "Типологічна класифікація функціоналістичних будівель і споруд спроектованих і збудованих в м. Чернівці" всі функціоналістичні будівлі в м. Чернівці об'єднані автором в дві типологічні групи – будівлі зі спільними ознаками архітектурних типів і будівлями зі спеціальними ознаками. Групу зі спеціальними ознаками формують громадські, житлові і промислові будівлі. Найбільша група – житлова.

За типом житла було виокремлено два принципових напрямки – особняки і вілли, та багатоквартирне житло, що в просторі формують окремі будівлі, групи, житлові квартали (а багатоквартирне житло можна ще розділити на соціальне, орендоване та апартаменти). Всі житлові будівлі класифіковані наступним чином – за схемою планів: на секційні і на секційно-коридорні. Секційні рішення переважають. За поверховістю – це 2-3-4 і 5-ти поверхові будинки. За формою планів всі житлові будівлі згруповані у фронтально-лінійні, кутові і квадратної форми. А за кількістю квартир на поверсі згруповані у одну-дві, три-чотири, п'ять і більше. За кількістю кімнат у квартирах – з однією, двома, трьома, чотирма, п'ятьма і більше кімнат. В архітектурних композиціях фасадів переважають симетричні, асиметричні, диференційовані об'єми і диференційовані функціональні елементи. А за урбаністичним рішенням переважають будівлі, що формують фасади вулиць, акцентують перехрестя; завершують або розпочинають вулиці; створюють ансамблі. За використанням архітектурно-естетичних елементів запропоновано сім типів рішень.

Було обстежено 7 громадських будівель п'яти типів: медичні – поліклініка, палац соціального забезпечення; просвітницькі – клуб румунської культури;

освітні – бурса ім. І. Нестора; обслуговуючі – пошта, телеграф; транспортні – аеропорт. За формою планів усі громадські будівлі можна принципово класифікувати, згрупувати у лінійні, кутові, складної форми і прямокутної. А за схемою планів громадські будівлі класифіковані як коридорні, павільйонні, зальні, комбіновані.

Промислових будівель було досліджено дві, але вони доповнили конструктивну, структурну, композиційну, архітектурно-будівельну палітру функціоналістичних будівель в цілому.

А в параграфі 3.3 "Архітектурні заходи і засоби творення і оздоблення інтер'єрів функціоналістичних будинків і споруд в м. Чернівці" автору вдалося віднайти автентичні елементи у вхідних вузлах, горизонтальних і вертикальних комунікаціях і серед них – вхідні двері, сходи, огорожі сходів, поручні огорож, підлоги, вітражі у вікнах сходів. А інтер'єри громадських будівель в м. Чернівці також зазнали значних трансформацій, але ще і в залежності від ідеологічних уподобань тих політичних формацій, які мали місце вже в повоєнні роки.

Реальну естетику інтер'єрних рішень громадських будівель можна уявити лише аналізуючи поодинокі унікальні фото (інтер'єр касового приміщення аеропорту; архітектуру універсального залу "бурси", що формувалася ритмом вертикальних конструкцій-колон і комбінаторикою балок і плит перекриття).

В Розділі 4 "Пропозиція розвитку принципів архітектурної типології функціоналізму в сучасній Україні", в параграфі 4.1 "Місце функціоналістичної складової в архітектурному проектуванні і просторі сучасних архітекторів України" за результатами аналізу творчості сучасних українських архітекторів автор довів, що вони в своїй прикладній діяльності використовували не тільки покращені будівельні матеріали з палітри функціоналістичних засобів – залізобетон, скло, метали, пластики, а й активно використовували і розвивали ідеї архітекторів-функціоналістів. Такими сучасними творцями безперечно є архітектори О. Дольник, І. Богданов з Дніпропетровська; творчий тандем В. Зотова і О. Дроздова – Київ / Харків; архітектори проектних бюро "Зелемін" та "AVR development" зі Львова; архітектори О. Кордунян і О. Пікущенко з Чернівців тощо.

А в параграфі 4.2 "Напрямки архітектурної типології функціоналізму, розвиток яких є актуальним в умовах сучасної України" за результатами анкетування мешканців, що проживають в житлових будинках 20-30 років ХХ ст., підтверджено прогресивність архітектури типологічних принципів, за якими вони були спроектовані, що у власників помешкань відсутні претензії до їх архітектури і на початку ХХІ століття. Що вони погоджуються проживати в таких будинках і в майбутньому, змінивши тільки технічне і технологічне обладнання. А узагальнення результатів анкетування архітекторів-практиків, архітекторів-вчених і архітекторів-експертів довело, що вони не тільки обізнані з іменами і концепціями архітекторів-творців функціоналістичної архітектури, зокрема в м. Чернівці, але й з заходами і засобами щодо створення такої архітектури.

В параграфі 4.3 "Розвиток принципів архітектури функціоналізму у прикладній діяльності автора дисертації" зроблено впровадження у 8 різних проєктах – навчальних, пошукових, реальних, конкурсних.

ВИСНОВКИ

У висновках автор висвітлив концептуальний фундамент "нового стилю" – функціоналізму на прикладі діяльності його апологетів Вальтера Гропіуса, Луїса Саллівана, Адольфа Лооса, Ле Корбюзьє, Міс ван дер Роє і їх послідовників.

1. Дослідження автором архітектури і теоретичних праць довело, що апологетами функціоналізму слід рахувати Вальтера Гропіуса, Луїса Саллівана – ідеолога "Чиказької школи", віденського архітектора Адольфа Лооса, фраза якого – функція визначає форму – вплинула на світогляд відомих архітекторів двадцятого століття: Френка Ллойда Райта, Ле Корбюзьє, Людвіга Міс ван дер Роє. Концептуальним фундаментом "нового стилю" слід визнати статті Ле Корбюзьє починаючи вже від 1921 року та його пошукові проєкти для Парижу, Буенос-Айресу, Антверпена, Ріо-де-Жанейро, "Плай Обюс" для Алжиру в 1930–1936 роках. Та сформульовані ним п'ять відомих тез закону формотворення будівель із залізобетонними конструкціями. Поступово новий архітектурний рух набув інтернаціональних рис, представники якого вважали основою творення архітектурного образу досконалість функціональної організації будівлі.

2. Узагальнюючи результати діяльності творців функціоналізму в м. Чернівці (дослідивши 100 збудованих житлових будівель, 7 громадських і 2 промислові) автор ствердив, що раціоналістичний (розумний) розвиток румунської архітектури в коротких термінах підняв статус міста Чернівці. Цього вдалося досягти запросивши, архітекторів зі столиці – Х. Крянга, А. Вебера, А. Флемінгера, Г. Кагана, К. Селіджану, К. Драгу, Л. Сіліона, К. Нанеску для проєктування знакових будівель, так і спираючись на місцевих – В. Грегула, В. Флорчича, М. Бреттшнайдера, А. Аппенцелле, І. Каленберга, Г. Брандеса, Я. Єлінека, які проєктували і будували переважно житло.

3. Порівнюючи доробок творців архітектури функціоналізму в м. Чернівці із європейським і світовим архітектурним досвідом автор встановив, що в функціоналістичних будівлях міської тканини присутні і переважають приклади втілення передових ідей архітектури функціоналізму першої половини (міжвоєнного періоду) ХХ століття. Таких як – довільна асиметричність планувальних рішень; диференціація загального об'єму будівлі; де приміщення з однаковими функціями запроєктовані в окремих групах; простота та геометричність архітектурних форм; перевага горизонтальних членувань, що підкреслюють стрічкові вікна, стіни-завіси, пласкі дахи; широке використання стандартних будівельних елементів – індустриально виготовлених. Що функціоналістичні будівлі в Чернівцях, за архітектурними якостями рівні будівлям творців Франції, Італії, Нідерландів, Німеччини, Австрії.

4. Всі функціоналістичні будівлі в м. Чернівці, можна розділити на дві типологічні групи за принципами класифікації – будівлі за спільними

принципами, і будівлями за спеціальними принципами. Будівлі за спеціальними принципами формують житлові, промислові, громадські. Найбільша група – житлова.

Житло формують два напрямки – особняки і вілли, та багатоквартирне житло, що в просторі міста складають будівлі, групи, житлові квартали (а багатоквартирне житло можна ще розділити на соціальне, орендоване та апартаменти). Всі житлові будівлі класифіковані наступним чином – за схемою планів: на секційні і на секційно-коридорні. Секційні рішення переважають. За поверховістю – це 2–3–4 і 5-ти поверхові будинки. За формою планів всі житлові будівлі згруповані у фронтально-лінійні, кутові і квартальної форми. А за кількістю квартир на поверсі згруповані у одну–дві, три–чотири, п'ять і більше. За кількістю кімнат у квартирах – з однією, двома, трьома, чотирма, п'ятьма і більше кімнат. В архітектурних композиціях фасадів переважають симетричні, асиметричні, диференційовані об'єми і диференційовані функціональні елементи. А за урбаністичним рішенням переважають будівлі, що формують фасади вулиць, акцентують перехрестя; завершують або розпочинають вулиці; створюють ансамблі. За використанням архітектурно-естетичних елементів запропоновано сім типів рішень.

Сім громадських будівель формують п'ять типів: медичні – поліклініка, палац соціального забезпечення; просвітницькі – клуб румунської культури; освітні – бурса ім. І. Нестора; обслуговуючі – пошта, телеграф; транспортні – аеропорт. За формою планів усі громадські будівлі згруповані у лінійні, кутові, складної форми і прямокутні. А за схемою планів громадські будівлі класифіковані як коридорні, павільйонні, зальні, комбіновані. Промислових будівель було досліджено дві, але вони доповнили конструктивну, структурну, композиційну, архітектурну палітру будівель функціоналізму в цілому.

До спільних принципів відносяться архітектурно-естетичні вирішення; інтеграція і розташування в міському середовищі; композиційні вирішення будівель; містобудівні вирішення; архітектурно-конструктивні вирішення.

5. Дослідження творчості сучасних українських архітекторів довів, що вони в своїй прикладній діяльності використовують не тільки покращені будівельні матеріали популярні в добу архітектури функціоналізму – залізобетон, скло, метали, пластик, а і активно використовують і розвивають ідеї архітекторів-функціоналістів. Такими сучасними творцями є О. Дольник, І. Богданов з Дніпра; творчий тандем В. Зотова і О. Дроздова – Київ / Харків; архітектори проектних бюро "Зелемін" та "AVR development" зі Львова; архітектори О. Кордунян і О. Пікущенко з Чернівців, тощо. Так, О. Дольник дотримувався строгих геометричних форм без використання декоративних елементів, стриманої кольорової гами, прагнув щоби нові будівлі не пригнічували історичної архітектури. В. Зотов декларує щоби архітектори вийшли за межі проектування виключно будівель. У його розумінні архітектурою є все – навколишня територія, ділянка проектування, зручні конструкції, зелені простори тощо. Разом із О. Дроздовим, В. Зотов сповідує естетику міжвоєнного функціоналізму, адаптуючи до сучасних будівельних

матеріалів. Використовують в своїй діяльності ідеї задекларовані в світовій архітектурі перед Другою Світовою війною львівські архітектори.

6. Для визначення напрямків архітектури функціоналізму, розвиток якої є актуальним в умовах Сучасної України, була отримана оцінка такої архітектури, користувачами-мешканцями житлових будівель, сучасними українськими практикуючими архітекторами і експертами, архітекторами-вченими. Для цього було проведено анкетування мешканців Чернівців (розіслано 50 анкет) та опитано 24 практикуючих архітекторів з міст: Чернівці (10), Львів (9), Червоноград (1), Дрогобич (1), Тернопіль (2).

З питань архітектури культурно-просвітницьких житлових будівель; питань висотного будівництва; кольору і світла в архітектурі; інших аспектів були опитані експерти І. Гнесь, В. Проскураков, Ю. Джигіль, Ю. Серьогін, М. Ягольник, Л. Каміонка. Переважна більшість мешканців, що проживають в житлових будинках 20–30 років підтвердило, що у них відсутні претензії до їх архітектури функціоналізму і на початку ХХІ століття. Що вони погодилися б проживати в подібних будинках і в майбутньому, обновивши технічне і технологічне обладнання.

Результати опитування архітекторів-практиків і архітекторів-експертів довело, що вони не тільки обізнані з концепціями і засобами творення архітектури функціоналізму, а і використовують їх в створенні своїх проєктів і будов. І, зокрема, наступні: архітектурно-типологічних рішення – творення нових архітектурних типів, пристосування, адаптація, інтеграція; використання пластичних засобів творення – засобів гармонізації, просторово-дійових рішень, конструктивних рішень, фактур, колористики, архітектурних метафор.

7. Досліджені принципи архітектури функціоналізму в м. Чернівці були розвинуті автором в навчальних, пошукових конкурсних і реальних проєктах. В житлових будинках (на межах функції) і їх форм і схем планів; архітектурно-естетичного вирішення фасадів і їх архітектурних елементів; використання конструктивних рішень і будівельно-оздоблювальних матеріалів в інтер'єрах і екстер'єрах, їх колористичних рішень, фактури і текстури.

Для громадських будівель – організацію функціональних зон; структури різних за функцією приміщень – коміркових, анфіладних, зальних.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті в наукових фахових виданнях України:

1. Проскураков В. І., Юрійчук Р. Д. Чернівецький період всесвітньо відомого архітектора Фрідріха Кізлера. Архітектурний вісник КНУБА. Київ: КНУБА, 2016. Вип. 10. С. 164–169.

2. Юрійчук Р. Д. Огляд результатів діяльності творців функціоналізму в м. Чернівці. Архітектурний вісник КНУБА. Київ: КНУБА, 2017. Вип. 13. С. 306 – 315.

3. Проскураков В. І., Юрійчук Р. Д. Попередні результати дослідження принципів архітектурної типології будинків доби функціоналізму в м. Чернівці: на прикладі житла. Архітектура: вісник НУ "Львівська Політехніка". Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2017. № 878. С. 88–93.

4. Юрійчук Р. Д. Порівняльний аналіз творчого доробку функціоналізму в м. Чернівці з європейським і світовим архітектурним досвідом. Сучасні проблеми архітектури та містобудування. Київ: КНУБА, 2017. Вип. 49. С. 502–512.

5. Ruslan Yuriychuk. The question of memorialization of worldwide known architect F. Kiesler in the city of Chernivtsi by architectural and memorial events and arrangements. Architectural studies. Lviv: LPNU, 2017. Vol. 3(2). P. 101–104.

Статті в наукових періодичних виданнях інших держав:

6. Proskuryakov V., Bohdanova Y., Yuriychuk R. "International Style" and its interpretation at the beginning of the XX century. Housing Environment: Smart Projekt, Building and City. Vol. 23. P. 172-177. (DOI: 10.4467/25438700SM.18.048.9213, Index Copernicus).

Тези та матеріали наукових конференцій:

7. Руслан Юрійчук. Попередні пропозиції принципів типології архітектурних об'єктів доби функціоналізму у м. Чернівці. Дизайн та основи архітектури: матеріали і тези Всеукраїнської наукової конференції до 145-річчя кафедри дизайну та основ архітектури Інституту архітектури Національного університету «Львівська політехніка». м. Львів, 28 грудня 2017 р. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2017. С. 116.

8. Юрійчук Р., Проскуряков В., 2018. Стан дослідженості функціоналістичної архітектури Чернівців на початку ХХ ст. Матеріали ХХІХ наукової сесії Наукового товариства ім. Шевченка: наукова конференція, Львів, Україна, 28-29 березня 2018 р., Львів. С. 76-77.

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

9. Проскуряков В. І., Юрійчук Р. Д. Узагальнення результатів дослідження архітектурної типології будинків доби функціоналізму в м. Чернівці. Сучасні проблеми архітектури та містобудування. Київ: КНУБА, 2019. Вип. 53. С. 313–330.

10. Проскуряков О. В., Юрійчук Р. Д. Архітектура майбутнього: реалії та ілюзії. Архітектура: вісник НУ "Львівська Політехніка". Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2019. Vol. 1 (2s). С. 57–62.

АНОТАЦІЯ

Юрійчук Р.Д. Принципи архітектури функціоналізму в місті Чернівці і їх розвиток в сучасній Україні. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата архітектури за спеціальністю 18.00.02 "Архітектура будівель і споруд". – Національний університет "Львівська політехніка" МОН України, Львів, 2025.

Дисертацію присвячено висвітленню і узагальненню результатів дослідження явища функціоналізму, історії формування архітектурної спадщини і архітектурної типології будівель доби функціоналізму в м. Чернівці. Була висвітлена і узагальнена інформація про архітекторів-авторів,

про якість архітектурних рішень, зроблено порівняння архітектури функціоналістичних будівель з іншими будинками в містах Європи, подана інформація про містобудівне і естетичне їх вирішення.

Проаналізовано архітектуру близько ста житлових будинків, сім громадських і два промислових об'єкта.

Всі дослідженні будинки запропоновано об'єднати в дві типологічні групи: будівлі зі спільними ознаками архітектурних типів і будівлі зі спеціальними ознаками. Групу зі спеціальними ознаками формують громадські, житлові і промислові будівлі. Найбільша група – житлова.

За типом житла було виокремлено два напрямки – особняки і вілли, та багатоквартирне житло, що в просторі формують окремі будівлі, групи, житлові квартали (а багатоквартирне житло можна ще розділити на соціальне, орендоване та апартаменти). Всі житлові будівлі класифіковані – за схемою планів; за поверховістю; за формою планів; за кількістю квартир на поверсі; за кількістю кімнат у квартирах. Також житло класифіковано за архітектурними композиціями фасадів; за урбаністичним рішенням; та за використанням архітектурно-естетичних елементів.

Були обстежені громадські будівлі п'яти типів: медичні, просвітницькі, освітні, обслуговуючі, транспортні. Вони були згруповані за формою планів, та класифіковані за схемою планів. Промислових будівель було обстежено 2.

В роботі були визначені напрямки архітектурної типології функціоналізму які є актуальними і зараз, в умовах сучасної України, а також розвиток принципів такої типології у прикладній проектній діяльності автора дисертації – в ескізних, навчальних, експериментально-пошукових, конкурсних проектах і реалізаціях.

Ключові слова: архітектурна типологія; спільні і спеціальні ознаки архітектурних типів; житлові, громадські, промислові будівлі доби функціоналізму в м. Чернівці.

ABSTRACT

Yuriychuk R.D. Principles of functionalism architecture in the city of Chernivtsi and their development in modern Ukraine. – On the rights of manuscript.

A thesis for the degree of Candidate of Architecture in specialty 18.00.02 "Architecture of buildings and constructions". – Lviv Polytechnic National University, the Ministry of Education and Science of Ukraine, Lviv, 2025.

The dissertation is devoted to the research and analysis of the results of the study of the principle of functionalism, the history of the formation of the architectural heritage and the architectural typology of buildings of the functionalist era in Chernivtsi. The information about the architects and the authors, about the quality of architectural decisions was presented and analyzed, comparison of architecture of functionalist buildings with other houses in the cities of Europe was drawn, the information on their town-planning and aesthetic decision was provided.

The architecture of about a hundred residential buildings, seven public and two industrial facilities was analyzed.

It was proposed to categorize all the studied buildings into two typological groups – buildings with common characteristics of architectural types and buildings with special characteristics. Public, residential and industrial buildings belong to the group with special characteristics. The largest group is residential buildings.

Housing was divided into two sections: mansions and villas, and multi-apartment housing, which in space form separate buildings, groups, residential neighborhoods (and multi-apartment housing can be further divided into social, rented and apartments). All residential buildings were classified according to the layout drawings; number of stories; the shape of the building plan; the number of apartments on the floor; the number of rooms in the apartments. Housing was also classified according to the architectural compositions of the facades; urban planning; application of architectural and aesthetic elements.

Five types of public buildings were examined: medical, educational, institutional, service, transport. They were grouped according to the drawing layout, and classified according to the shape of building plans. Two industrial buildings were inspected.

The dissertation determines the trends of architectural typology of functionalism which are still pertinent in modern Ukraine, and the development of principles of such typology in applied research design of the author of this dissertation in sketch, educational, experimental research, competitive projects and their implementations.

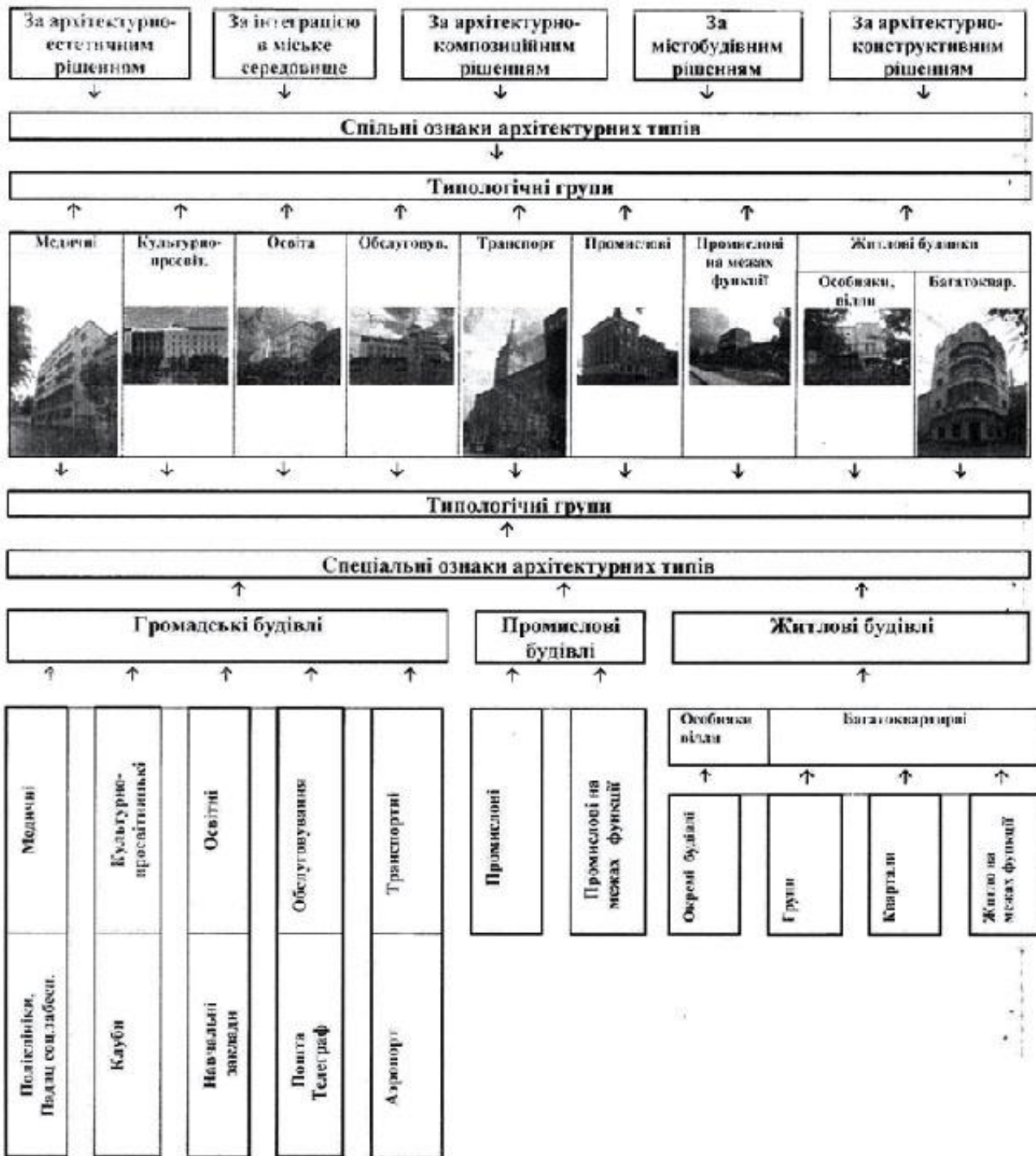
Keywords: architectural typology; common and special characteristics of architectural types; residential, public, industrial buildings of the functionalist era in Chernivtsi.

Головні періоди формування архітектурної спадщини в м. Чернівці

1991 р.	ІХ ПЕРІОД Розвиток архітектури Чернівців в роки незалежності	XXI ст.	
	Будівлі станції швидкої допомоги будівлі середніх шкіл №27, №28, №16 приватні будинки, магазини, готелі, банки, казино, клуби і ін.	Місто нараховує 600 пам'яток архітектури історії і культури 985 пам'яток – 11 державного і 474 місцевого значення створена архітектурно-заповідна зона 226 га проект забудови мікрорайону по Руській	
1950-60 рр.	VIII ПЕРІОД Час повоєнного будівництва, включення в межі міста Ленківців, Рогізного і ін.	1991 р.	
	Повстав перший житловий масив «Рогатка» промислова зона злилася із районним центром Садгорою за р. Прут створюються нові міські райони: Першотравневий, Південний	В намічені межі Чернівців включені Ленківці, Стара Жучка, Рогізне будується лікарня залізничної станції «Чернівці», поліклініка розроблений новий генплан міста	
1923 р.	VII ПЕРІОД В архітектурному середовищі австрійської доби будувалися будинки румунського періоду і зокрема функціоналістичні будівлі	1940 р.	
	Житло по вулицях: Садова, Хмельницького, Грушевського, Головна, Гоголя, і ін.	Будинок товариства культури та літератури аеропорт ім. Кароля II Палац соціального забезпечення з клінікою бурса ім. І. Пістора	
XIX ст.	VI ПЕРІОД Межа століть та перше десятиліття XX ст. Утвердження стилю «Art Nouveau», «Сецесія», «Югенд стиль» і ін.	XX ст.	
	Закінчення костелу Серця Ісуса закінчення будівництва православного дівочого ліцею будівництво вілл	Палата юстиції палата торгівлі і ремесла управління залізниць міський театр німецький народний дім	
початок XIX ст.	V ПЕРІОД В Чернівцях панують стилі «Неоренесанс», «Необароко», «Неоготика»	кінець XIX ст.	
	Ратуша університет ім. Франца Йосипа будинки по вул. Головна	Костел Серця Ісуса художньо-ремісничя школа резиденція буковинських митрополитів центральна синагога і ін.	
кінець XVIII ст.	IV ПЕРІОД Реалізація архітектурно-містобудівних ідей класицизму, історизму, раннього модернізму	початок XIX ст.	
	Чернівці стали центром адмініокругу Буковина спенська церква церква Параскеви церква Св. Миколая	Будівля «Гауптвахти» готель Париж	
XIV ст.	III ПЕРІОД Формується планувальна основа міста як опора архітектурних рішень майбутнього	XVII ст.	
XII ст.	II ПЕРІОД Від епохи Київської Русі (Ленковецьке городище)	XIII ст.	
	Невелика добре укріплена фортеця міський посад укріплений ровами	Просторова структура міста має спонтанний характер головне місце займає Садиба старости	
10-8 тис. р. до Р.Х.	90 археологічних пам'яток	I ПЕРІОД Виявлено 18 поселень	XX ст.

Таблиця розроблена автором

Принципи класифікації функціоналістичних будівель і споруд м. Чернівці

Таблиця розроблена автором

Підписано до друку 07.01.2025 р.
Формат 60×90 1/16. Папір офсетний.
Друк на різнографі. Умовн. друк. арк. 2,2. Обл.-видав. арк. 1,7.
Тираж 100 прим. Зам. 250026.

Поліграфічний центр
Видавництва Національного університету “Львівська політехніка”
вул. Ф.Колесси, 4, 79013, Львів
Реєстраційне свідоцтво серії ДК № 4459 від 27.12.2012 р.